

HAVET GER OCH HAVET TAR

Sophie Allgårdh

Det sägs att de gamla fiskarna i Stockholms skärgård inte ens kunde simma. För dem var det inte så mycket fråga om en uppgivenhet som om en väl förankrad och odramatisk livsvisdom. Att bli ett med havet var, när allt kom omkring, inte mer hotfullt än att sluta sina dagar som landkrabba.

Jag tänker ibland på dessa skärgårdsfiskares till synes okomplicerade livsfilosofi när jag står inför Ann Frösséns målningar av vredgade och upprörda oceaner – mäktiga landskap som framstår som lika tidlöst existentiella som naturligt inbäddade i romantikens idéer om det ofattbara och det sublimes. Som en av få kvinnliga konstnärer närmar hon sig respektlöst denna maskulint inhägnade sfär.

Att nalkas vatten och hav är att försöka hejda något som aldrig står stilla och Ann Frössén återkommer ofta till denna paradox: att på nära håll fånga de ständiga havsrörelserna på duk. Konsthistoriskt står hon på stadig grund med rottrådar ner i en lång och vittförgrenad nordeuropeisk romantisk tradition med konstnärer som Caspar David Friedrich, William Turner och Emil Nolde. För dessa dyrkare av vattnets element upphöjdes det omätliga havet till en evighetssymbol av närmast religiösa mått. Mina tankar går även till August Strindberg, vars upprivna och febriga havsmålningar från Stockholms skärgård bildar en länk till spänningsfälten i hennes eget måleri ungefär hundra år senare.

Men frågan kvarstår: Hur översätta Ann Frösséns fräsande vågkammor och rastlöst framvråkande sjöar till ord? Hur hitta ett maritimt språk med förmåga att omfatta nyanserna och schatteringarna i hennes måleri och de livserfarenheter som gestaltas? I ett andetag tycker jag mig fånga orden och begreppen, för att i nästa stund se dem glida ur händerna, omvandlas och ta ny gestalt. Kanske måste man som Joseph Conrad bege sig till sjöss för att med precision och på ett trovärdigt sätt nalka sig monsun- och passadvindar. Ingen har som denne brittiske polskfödde havsnomad berättat vad det vill säga att ensam möta ett rasande hav längst in i Hades.

Ett är obestridligt: Ann Frösséns närkamp med vattnet vittnar om ett mod och en vilja att tränga in i livets fundament. Det är ett kaotiskt inre som porträtteras och det framstår därför inte som särskilt viktigt att inordna hennes konstnärskap i genrer som marin- eller landskapsmåleri. Här finns inte som hos havsmålarna en strävan till noggrann dokumentation av vattnets rörelser och ljusets spel. Hon använder följaktligen aldrig skisser eller fotografiska förlagor utan motiven föds omedelbart på duken.

Metoden förklaras med viljan att värna den unika bilden och motståndet mot att duplicera det redan gjorda eller sedda. I förhållandet till det egna skapandet ekar följaktligen inga postmoderna anspråk om konsten som palimpsest eller recycling av tidigare bilder. Det är här inte fråga om något annat än en naken formulering av ett kristillstånd.

Barndomens upplevelser har spelat en viktig roll för vägen in i konsten och det är ingen hemlighet att målningarna med de dånande sjöarna och skummande svallen också fyller en terapeutisk funktion. Uppvuxen i ett borgerligt hem i Djursholm utanför Stockholm, berättar hon om hotbilder inom familjen, om en iskyla och om en känsla av alienation. Att måla innebar stora risker på ett psykologiskt plan. "Det var som att kasta sig ut i riktigt djupt och kallt vatten."

Som liten kände hon en skräck att blint slungas huvudstupa ned för branta trappor. Under tidigt 90-tal är det just motivet med trappan med sina hårda, kantiga och smala avsatser som återkommer. Steget från trappor till vågtoppar är formmässigt inte långt och ungefär samtidigt närmade hon sig det mest hotfulla av allt: bråddjupet och oceanen.

En viss vana vid att studera vatten hade Ann Frössén tillägnat sig under 80-talet genom att måla våldsamma störtoskyar i abstrakt, expressionistisk anda, något som följdes av verk med mer verklighetstrogn och dramatiska vattenfall i starkt kontrasterande färger i vitt och mörkgrönt. Denna tid upptogs av ett andligt sökande som förde henne till katolska kretsar i ett kommunistiskt Warszawa och till ett kloster i Neapel. Bilderna från denna period kännetecknas av en extatisk och samtidigt upphöjd livskänsla där det går att läsa in idéer om frälsning och förlossning.

Även om det religiösa sökandet under senare år tonats ned eller snarare mängt in i verket, är det som om även hennes dagsaktuella målningar med sina blixtrande, bländvita vågkammar ger en föraning om ett förklarande sken.

Ann Frössén målar sig in i vår samtid – en tid där ideologier begravts, gamla hjältestatyer vräcks omkull och förfäders värderingar kastats överbord. Vi lever i en gränslös tillvaro där allt tycks möjligt, men det är samtidigt en frihet och öppenhet vi handskas dåligt med. I sitt måleri är det som om hon vill rycka undan svetteduken och blotta ett tillstånd av turbulens, upplösning och kaos.

Det som från början främst handlade om ett själsligt avtryck på duk har under senare tid också fått ett delvis annat innehåll med reflexioner över globala farhågor och problem som rör tillståndet för jordens samlade vattentillgångar.

Ann Frössén talar dystopiskt om att världens vatten, i likhet med oljan, inom kort kommer att reduceras till en ekonomisk, politisk handelsvara. Hon varnar för risken för framtida krigföring genom giftspridning i havet och i anslutning till sina utställningar i Polen och i Baltikum blir vi påmind om vår bekymmerslösa behandling av Östersjön. Här finns en oro för de kemiska fabriker som låter orenat avfall gå ut i vattnet och för de många vrak som sprider tungmetaller på havets botten.

Koloriten i dessa målningar följer en dov skala, med en grundton som hör hemma i kulingvarning och allvarsgrått. Ovanpå denna bottenfärg växlar utspelen från aggressivt senapsgult och olivgrönt till nyanser i blått, turkost och rosa.

Det vita är inte som i många andra konstnärers språkbruk reducerat till en icke-färg. Hos Ann Frössén får den kritvita titanfärgen många innebörder, alltifrån det skarpa, elaka och hotfulla till det ömma och det sinnliga. Men så är det heller ingen slump att det vita kommit att beteckna såväl bröllop som begravning, eller för all del oskuld och arsenik.

I varje målning rör det sig om över 50 skikt av färg – från den bläcksvarta grunden till de slutgiltiga lasyrerna i transparent rosa eller grått. Av miljöskäl lämnade hon för några år sedan oljefärgen för akryl. Den vattenlösliga akrylens korta torktid medförde en större direktitet och flexibilitet som visade sig stämma bra med ett intuitivt sätt att arbeta.

De som följt Ann Frösséns konstnärskap under en längre tid lägger också märke till att målningarna successivt blivit större. Flertalet dukar mäter idag två gånger tre meter och förekommer i både liggande och stående format. Ibland är det som om vågskummet tycks spränga bildplanet och i vissa målningar uppstår ofta en känsla av högt vulkaniskt tryck. Denna vilja att ta plats i rummet

kan ses som en naturligt utveckling med tanke på Ann Frösséns bakgrund som scenograf.

Dukarna med sina vågbrytningar och stänkande svall ger inte bara en arkitektonisk upplevelse utan kan också ses som en filmsekvens. Ögat sveper över rummet vars hela väggpartier upptas av målade dukar. Under senare tid har även stora videoprojektioner med virvlande vattenmassor integrerats i utställningarna, något som leder oss rakt in i stormens obehärskade öga med sjöar som stänger allt ovidkommande ute.

Men omslutandet innebär inte bara en målerisk och ljudmässig omfamning. Det finns även något krypande och obehagligt i rummet där det går att förnimma mörka stråk och stämningar, som hämtade ur scener av Alfred Hitchcock eller Ingmar Bergman. Båda dessa regissörer använder ett psykologiskt språk som Ann Frössén kan förknippa med sitt eget liv och med det mörka anslaget i sitt konstnärskap.

Som liten satt hon gömd i trappmörkret i sitt föräldrahem och såg de Hitchcockfilmer som visades på den nyinköpta TV:n från 1956, det år då televisionen introducerades i Sverige. Hon minns förbiilande bilder med hala trappor, regn och åska och inte minst den iskyla som uppstod när människor gravt missförstått varandra; det var en atmosfär hon kunde känna igen sig i. Gråskalan och de hotfulla kameravespen i filmerna kan förnimmas som ett dovt grundackord i hennes konst.

I Ann Frösséns konstnärskap visas havsytans vågrörelser upp utan snara flyktvägar eller smala landremсор i sikte. Här gestaltas livets faror där vi står utan säkerhetssele eller räddningsplanka framför bråddjup och svåra brottytor. Det finns inget rum för soliga stränder. Tvärtom leds vi in i fruktan och en känsla av övergivenhet – bara så, tycks hon säga, när vi insikt om oss själva.

En smula fantasilöst letar vi kanske efter ett fokus och en hållpunkt någonstans i målningarnas mitt. Men den iögonenfallande brytningen mellan två vågor hittar vi ofta i en soldränkta diagonalrörelse mot bildens övre plan. I ett dånande hav som kan tyckas vara ett och samma ställs vi kontinuerligt inför nya bildlösningar och perspektiv.

Somliga dukar ter sig nästan skira och detaljerna är klassiskt vackra som tunt broderad spets. Efter en stunds betraktande vidgas allt större glipor i dessa vidunderliga havslandskap. Branta bergsformationer, yviga trädkronor och följsamt mjuka slingerväxter som inbäddade i rimfrost eller torkat salt uppenbarar sig som hägringar på duken i en målning som till exempel *Everywhere*.

I målningen *The Branch* bär de frambrutande vågorna i stället med sig en ensam trädgren som riktningsslöst slungas upp på vågtopparna: framåt, bakåt och åt sidan. I en annan vy avtecknar sig konturen av en framsträckt hand eller ett delvis dolt öga. De spända fingrarna blir lika mycket ett trosvisst segertecken som ett ångestskri och ett rop på hjälp. Ytterligare andra verk ter sig frostnupna eller stöpta av bottenfrusen is.

Att arbeta med stora omfång kräver vissa arrangemang och i ateljén använder Ann Frössén en stega. Bara så kan hon nå hela det rytande spannet av vågor. I slutfasen av en process lämnar hon stegen för att betrakta målningen på håll. Det är dags för det stora "sorteringsarbetet" – en minutiös revision där våggpartier och brottytor kan tvingas ändra riktning och där nya lasyrer får dölja gamla.

I denna omfattande ommöblering laborerar hon friskt med motsatsförhållanden. Av ordning skapas kaos men lika mycket vice versa. För ögat kan det se ut som slumpmässiga tillägg – en färgaccent här och där – men varje penseldrag är exakt övervägt. Ingen vågtopp och ingen punkt tillåts vara död.

Målningarna har genom åren främst visats på platser knutna till vatten och hav. Så till exempel vandringsutställningen *Mare Animae*, som under 90-talet turnerade på sjöfarts- och marinmuseer i Sverige, Baltikum, Polen, Danmark och Tyskland – museer som inte omedelbart förknippas med måleri och konst. Det har handlat om ett medvetet val och hon talar om äventyret i att möta en ny och bred publik: havsintresserad och nyfiken, men inte alltid van att möta samtida konst.

I TV och radio bildsätts gärna en dikt eller ett meditativt stämningstillstånd med en havsvy eller en porlande fjällbäck. Men under senare tid har vatten och hav i hög grad också associerats med katastrofer av närmast apokalyptiska mått, först med färjekatastrofen Estonia då över 800 människor dog och därefter med den stora tsunamivågen i Asien som ödelade så många liv under julen 2004.

För Ann Frössén rymmer oceanen och havet – och ibland en häftig fors – alla dessa dimensioner. Ett dovt och allvarsamt anslag till trots målar hon för att ingjuta livskraft och inspiration. "Om jag klarar av att närma mig djupa vatten, då vet jag att andra gör det också."

Inför alla dessa målningar av hav och åter hav inställer sig osökt frågan: Vad sker utanför bildytan? Kanske ett sjöslag med nödställda människor på en kantrad flotte där repen rämnar med ett dån? Vetskapen om detta är förborgad och möjligen också försumbar. Målningarna skiljer sig med andra ord inte mycket från livet i allmänhet. När det väl händer något avgörande i vår omvärld är vi ofta inte där utan står en bit utanför, som åskådare någonstans vid horisonten, en tanke som kan upplevas som frustrerande.

Men i mötet med Ann Frösséns måleri sker något märkvärdigt – en sammansmältning och förvandling. I havslandskapet blir vi en del av ett större kretslopp och en gemenskap. Ett utsnitt ur naturen, nyckfullt förvisso. Ändå är det som om vi inte kan låta bli att bemäktigas av det storslagna och enkla.

SOPHIE ALLGÅRDH